

és ezért csak nagy igyekezettel nyaggatlak, talán gyötörlek is titeket, á, mit! nem éreztek ti már gyötrelmet így – bár ki tudja? –, hajtom, hajtjuk a magamét, a magunkét, hogy: Tudjátok... és nem is tudom, mi hol ér véget, az idézet, a képzet (az enyém, a miénk, rólatok), és ezt még nektek mondom-e, vagy csak eljövendő halálom tölcser kútjába beszélek, beszélek bele, tudjátok, mi itt még úgy vagyunk emberek, hogy van, kit egyazon napon nem akarunk magunkkal említeni, nem akarunk említtetni velük egyazon napon, és a szabadságunkat ott védelmezzük, hogy nem akarunk találkozni senkivel, nem akarunk többé elintézni semmit, nem akarjuk, hogy szóljanak hozzánk, posta érkezzon, sikerekre vágyjunk, verseinkére, versre, egyáltalán.”

Hát így – a verseinkben? „De ti azt már nem is tudjátok, fel nem fogjátok, mint zsonglőr labdát se, hogy mi itt mind élő halottak vagyunk, s nemcsak a verseinkkel...”

George Szirtes

BELÜL, TÚL ÉS A FELSZÍN ALATT: EMLÉKEZÉS ORBÁN OTTÓRA

Mesterházi Mónika fordítása

Ha meghal egy barátunk, aki egy személyben kiváló író is, a veszteség egyszerre személyes és közügy. De az ember még a magánvilágában is tudja, hogy a barátságon túl vagy akár a barátság felszíne alatt létezik egy másik élet is.

A barátságon *túl* ott van a könyvek, a hatások, a hírnév világa: a Parnasszus kicsit piaci, kicsit szabadkőműves, kicsit angyali csodája, a maga meredekebb és lankásabb oldalaival, ahol a barátunknak is megvan a még ki sem jelölt helye, ahol az irodalmi hegymászók táborot vernek és letelepszene, és ahol az ember, ha szintén író, maga is megtalálható (vajha az ember látná és megtalálná magát, vagy bármit biztosra vehetne). A barátságnak ez a része az ajtón túl marad, ahogy beszélgetünk, iszunk és udvariasan társalgunk. *A túlnak* ez a varázshegye hozott össze mindenekelőtt.

De hogy varázs? Hegy? Ahogy itt szövöm magamnak ezt a kis mappa mundit, rájövök, hogy túl szép, túl bájos lett Ottóhoz, aki a legkevésbé sem mítoszteremtő költő, aki AZ ÖREG VERDI-ben megírta: „*majd fingok én nektek Dies Irae-t, / a titkos kapukulcs az*

ember hétköznapjai”, és aki A DÖNTÉS-ben japán üzletembernek képzelte el magát, amint aprólékos piackutatás alapján mérlegeli a lehetőségeit. Ott a távolban, a barátság ablakain túl nincs semmiféle varázshegy, csak a változatos hétköznapok, az élet kemény, anyagi természetű üzlete, amely nem foglalkozik allegóriákkal, se romantikával. A *tüli* világnak megvan a maga durva valósága: mi Ottóval nem azért találkoztunk, mert meghallván, hogy valami hegy tetején irodalmi harsona szól, azonnal odarepültem, mint egy angyal, hanem mert egy londoni közalapítványtól némi pénzhez jutottam, hogy 1984 áprilisában Budapestre utazzam, és mert a PEN Klub magyar tagozata körbetelefonált néhány segítőkész író és szerkesztőt, hogy gyűljenek egybe a Vörösmarty téren egy parányi szerkesztőségi szobában, ahol megismerkedhetnek egy pófával, akit ugyan soha életükben nem láttak, de aki – ha úgy alakul – még érdekes vagy hasznos is lehet a számukra. Én pedig kapva az alkalmon, hogy meghívtak, benéztem a *Kortárs* szobáiba – Ottó akkoriban ott szerkesztett –, és aztán évek jöttek, repülők, buszok és egyéb közlekedési eszközök, a beszélgetést kávéval, ebéddel és borral segítettük, és észrevétlenül ott találtuk magunkat a családi barátság világában (Juli, Clarissa, a ti gyerekeitek: Kati és Eszter, a mi gyerekeink: Tom és Helen), bár teljesen akkor sem felejtettük el, nem is akartuk, hogy a találkozó feltételeit az a bizonyos *tüli* világ szabályozza.

A barátság felszíne *alatt* dolgozik viszont a teremtő képzelet misztikus tengeralattjáró-motorja. A barátság felszíne alatt engem misztikus okok és szükségletek vonzottak Magyarországra, és ezek adták verseim nyersanyagát. De ugyanúgy ott volt a barátság alatt Ottó szükségleteinek és benyomásainak hatalmas, szerves gépezete is, amelynek működése egyedi költészetét megteremtette, ahol „[a rögeszmésen pontos szemtanú] *szeme láttára szilárdul bazaltszürke tananyagga / a tegnapelőtt még képlékeny, narancssárga láva, / míg tamponnak a világ nyílt sebére süketnémán dől a hó*” (A TAVALYI HÓ) – és ahol az isten a teremtmény nyelve alá dugja a *sémet*, mint valami egyszerű emlékeztetőt, és a költő „*papírmorzsa képében*” köpi „*a világ arcába az ezredfordulót*” (A GÓLEM). Mivel a motor el van rejtve, és csak azt látjuk, amit termel, sohasem ismerjük meg igazán, sőt úgy érezzük, nem is a mi dolgunk, hogy ismerjük. Vagy az étterem konyháján akarnánk időzni, esetleg a hajó gépházában? A vers motorja rozsdásabb, olajosabb, ősbibb és rozogább is, mint hinni szeretnénk. Sokkal inkább hasonlít a szív Yeats-féle „*csont-rongy-bazárjára*”,* mint a Harrods ruházati osztályára, jobban hasonlít egy pókhálós Meccano-készletre, amelyben egerek tanyáznak, mint a legújabb Formula-1 Ferrari-modellre.

Ez így igaz. Mindenki tudja. Még az is hamis színt kölcsönöz neki, ha az ember megpróbálja képekbe öltöztetni. Barátságunk szívből jött, de alkalmi volt, nem nyilvánult meg nagy gesztusokban, alig támaszkodott levelezésre, és nem is volt mindig teljesen feszelen (de hát hogy is lehetett volna Ottó tragikusan romló betegségének körülményei között, miközben tudván tudom, hogy nem beszélek könnyedén magyarul, és félttem, hátha fárasztja a két nyelv közötti váltás – és ehhez jött hozzá az a bűntudat, mindig ez a kínos bűntudat, hogy tudatában vagyok a tudatosságomnak) – és barátságunk *felszíne alatt* a versek motorja túlpörgött. A felszínen nem mutatta szinte semmi, de az ember érezte a vibrálást, és tudta, hogy a lassú hullámok alatt hihetetlen termelési láz van a mélyben.

* N. Kiss Zsuzsa fordítása alapján (W. B. Yeats: A CIRKUSZI ÁLLATOK KIVONULÁSA).

Megint a romantikus képek: a hegy, aztán az óceán. Félő, hogy képzavarba fúlok. Azt mondtam, Ottó a legkevésbé sem volt mítoszteremtő költő, de tulajdonképpen ez nem egészen pontos így. A mítoszteremtés folyamatához tartozik az is, ahogy a költő átlényegíti a versét. Ez történt bizonyos értelemben Sylvia Plath-szal is. A tengeralattjáró-motor a hegy tetején találja magát, miközben a köztes személy egyre vékonyabb, megreped, eltűnik vagy felrobban az önfeláldozás látványos formájában, az önteremtés folyamatának részeként. De Ottóval nem ez történt: az ő versei nem kísérlik meg, hogy a személyiséget mint elszigetelt, kiválasztott szellemet újratereptsék, hanem ösztönös folyamat zajlik bennük a kezdet kezdetétől a legutolsó versekig, ahol az önéletrajz nem a Romantikus Hős életét példázza, hanem Akárki furcsa, égő, elvékonyult életét. E folyamat hallatlan energiát emészt, elmeélt, dühöt, szenvedélyt, amelyekből Ottónak kivételes tartalékai voltak.

A barátság *felszíne alatt* ezt éreztem meg, ez rázott meg.

A barátságon *belül*ről egy kedves kis rajz maradt, nekem rajzolta egy dedikált kötetbe: Nagy-Britannia és Magyarország látható rajta elnagyolt térképen, és fölötte egy felhő, rajta felirat: YOU.

A barátságon *túl* a versei ajtót nyitottak nekem önmagukra: különösen, amikor rájöttem, hogy első hallásra száraz és precíz ritmuskezelése felszabadítja a nyelvet, hogy üssön, galopponozzon és gyászoljon. Az ajtókon át megláttam a fölényes komédiát, amely néhány csavarral és zökkenéssel tragikus vízióhoz vezet. Az élete legvégén írt tizenöt dal megmutatja ezt a távot, amelyet a maga virtuóz módján a végletekig feszített: epigrammatikus, kosztolányisan tiszta nőírmei a sötétről, a megértésről és a kétségbeesésről szólnak.

És mégsem a kétségbeesésről: a versek komikai zsenialitása olyan, mintha valaki tizenöt tripla szaltót ugrana a szakadék fölött. Aki ezt meg tudja csinálni, az bármennyire szenved is, bármennyire sötéten lát is, nem lehet vesztes. És mintha így hagyta volna el az életet is, nem lassú elmúlással, hanem egyetlen elegáns szaltóval.

Vajda Miklós

A LÉGTÉRBEN NEM SZÁLLNAK ANGYALOK

Ha van valahol, akkor most röhög rajtam, ahogy ülök itt Budán, körülrakva a könyveivel, töröm a fejem, olvasom, rendet próbálok rakni az emlékeim közt, és írni kezdek róla. Ez neki, onnan nézve, ha jól ismerem, márpedig jól ismerem, nyilván mulatságos jelenet. A nevetését – jellegzetesen, kissé balra húzott száj, halk és mély, kiöblösödő, majd elvékonyodva fölszaladó hang, göcögve, staccato ejtett szavak – bizonyára nem vihette magával, de a csúfondáros humorát talán igen, hisz az a lélekhez tartozik, gondolom én, már persze amennyiben ez az utóbbi valami csakugyan halhatatlan és netán emberi lényegünkkel is azonos, és még a huszadik századi embernek is kijárt. Ő is erősen kételkedett sok mindenben, főleg a túlvilágban, meg persze hit-